

ACCOUNTANT EN ACTUARIS

door H. L. F. Verbraak, Raadgevend Actuaris

In de loop van de jaren zijn regelmatig publikaties verschenen over de aard van de samenwerking tussen accountant en actuaris bij jaarrekeningen van verzekeringsinstellingen. Daaruit blijkt dat de opvattingen, zeker in onderdelen, nogal verschillen. Ook nu lijkt er nog geen algemene mening te zijn. Het zichtbare resultaat daarvan is bijv., dat sommige accountants niet verwijzen naar het werk van actuarissen, anderen wel. In dit artikel wordt weer eens een poging ondernomen om de situatie te analyseren.

Omdat schrijver wel gelezen heeft het boek „De GBR verklaard” van Prof. A. B. Frielink, maar bijv. niet bekend is met allerlei jurisprudentie rondom de GBR, zal het wel zo zijn, dat hij hier en daar het denken van accountants over deze materie niet kan doorgronden en naar accountantsopvatting in de fout gaat. Te hopen valt dat dit tot deskundiger commentaar mag leiden.

Voor de goede orde wordt nog ter inleiding vermeld, dat voor het volgende is uitgegaan van de samenwerking tussen een „standaard-accountant” en een „standaard-actuaris”, d.w.z. personen die praktisch en intellectueel vaardig zijn op basis van de materie, aangeroerd in de voor hun beroep specifieke opleidingen. Dat er accountants zijn, die uit interesse of werkkring meer dan hun collega's weten van specifiek actuariële zaken, en dat er actuarissen zijn die om dergelijke redenen meer dan hun collega's weten van de inrichting van administraties en annexe controle systemen, is vooralsnog toeval. In het kader van de algemene vraagstelling is dit niet van belang, zolang beide beroepen in dit verband geen formele specialisaties kennen.

De stof is als volgt ingedeeld:

1. construeren en beoordelen,
2. de basis voor het oordeel van de accountant over actuariële constructies,
3. interne en externe actuarissen,
4. het algemene kader van de accountant in actuariële zaken,
5. samenvatting.

1. Construeren en beoordelen

De centrale accountantsrol is formeel die van de beoordelaar van de juistheid van al geconstrueerde jaarrekeningen; als de externe accountant de constructie overeenkomstig desbetreffende eisen acht, geeft hij een desbetreffende verklaring af, die algemeen geaccepteerd wordt als waarborg voor het feit dat die constructie een soort „waarheid” uitdrukt. Materieel zal het, ook bij verzekeringsinstellingen, nogal eens voorkomen, dat er externe accountantsinspraak is bij de constructie zelve, maar dat is niet meer dan een middel tot het formele doel. De centrale actuarisrol daarentegen is formeel die van (mede-)constructeur van jaarrekeningen van verzekeringsinstellingen; de situatie waarin een

externe actuaris een meer controlerende functie heeft, komt eveneens voor, maar is niet specifiek; hierop wordt ingegaan onder 3. Er wordt tevens op gewezen, dat de actuarisrol dus niet die is van een constructeur van uitsluitend actuariële posten; de actuaris maakt geen in de lucht hangende, formele constructie, maar construeert een stel posten die, in verband met het overigens in de jaarrekening geproduceerde, zijn waarde oordeel rechtvaardigen, dat het geheel z.i. aan de te stellen eisen voldoet.

Een punt van belang is vanzelfsprekend, of en in hoeverre de aan de constructie te stellen eisen bij de accountant en bij de actuaris dezelfde inhoud en achtergrond hebben. Accountants constateren wel eens, dat er als het ware een filosofisch verschil in achtergrond is in zoverre, dat zijzelf in de reeks van opeenvolgende jaarrekeningen eerder geneigd zijn de nadruk te leggen op de termen van die reeks, terwijl bij de actuaris nogal eens de neiging zou voorzitten als het ware bij voorbaat slechts de som van de reeks als relevant te onderkennen. Dit punt is - mede in het kader van de interpretatie van de wetgeving omtrent jaarrekeningen - zeker van belang. Maar in dit artikel wordt er niet nader op ingegaan.

We zien aldus slechts een constructeur en een beoordelaar. Is het in het algemeen voor een beoordelaar van iets noodzakelijk om over de volle constructieve vaardigheid te beschikken, die voor dat iets nodig is? In het algemeen is dat niet het geval. Zo zijn er goede literaire critici, die bar slecht schrijven. En iemand die geen zwemmer is, kan heel redelijk beoordelen, of iemand anders dat wél is, nog voordat die ander eventueel kopje onder gaat. Er zijn veel van zulke voorbeelden te bedenken. Het is dan ook logisch mogelijk, dat iemand vaardig is, andermans constructie te beoordelen zonder dat hijzelf tot het construeren in staat is. Intussen is het een vraag, of zo'n situatie ook aanwezig is in de verhouding tussen accountant en actuaris.

De accountant dient zich een oordeel over de door de actuaris voorgelegde constructie te vormen. Dat is vanzelfsprekend meer dan een „mening hebben”, want meningen zijn betrekkelijk vrijblijvend: er zijn mensen die over alles een mening hebben zonder dat die terzake is (of dit een zelfbeschuldiging van de schrijver is wordt aan de lezer overgelaten). Het vormen van een „oordeel” gaat verder. Er moet een rationele basis zijn voor een oordeel. Hoe ver gaat zo'n rationele basis?

In dit verband zou wellicht kunnen worden onderscheiden naar de rationele basis voor het „strikt eigen oordeel” en die voor het „afgeleide oordeel”. Een „strikt eigen oordeel” over een bepaald concreet geval is gebaseerd op de algemene kennis die we bij voorbaat hebben, en op de kennis die met het oog op dat concrete geval logisch uit die algemene kennis kan worden afgeleid. Zo kan een astronoom die concrete waarnemingen heeft gedaan en over de algemene kennis van bewegingswetten beschikt, tot een strikt eigen oordeel komen over de concrete vraag of binnen een maand een zonsverduistering zal optreden.

Maar daarnaast zijn er wijdere rationele bases; het is niet zo dat alle rationele oordelen zo vakmanschappelijk zijn. Als iemand mij bijv. zou vragen, of de voorspelling van de astronoom goed is (nog voordat de maand is verstreken) zou ik kunnen nagaan hoe astronomen in het algemeen dergelijke zaken berekenen, of dat succesvol is en of de betrokken waarnemingen zijn gedaan met

inachtneming van daartoe geldende procedures; ik zou dan op voor ieder aanvaardbare wijze de voorspelling verifiëren. Het desbetreffende oordeel van mij is dan gebaseerd op een mengsel van vooraf aanwezige kennis (hanteren van wiskundige procedures in het algemeen) en op algemene opvattingen van deskundigen die voor mij begrijpelijk zijn. Ik kom in dat geval tot een rationele beoordelingsbasis zonder dat ik zelf de voorspelling had kunnen doen, terwijl toch ook geen sprake is van het klakkeloos op gezag een mening hebben. Men kan hier spreken van een „afgeleid oordeel”; dat dit te vormen is, komt dus omdat ik over een algemene partiële basiskennis (wiskunde *plus iets* van Newton) beschik, die me in staat stelt tot begrijpen van de criteria waaraan dient te worden voldaan.

De „circumstantial evidence” van wat specifiek-deskundigen ten deze in het algemeen doen, speelt hierbij een belangrijke rol. Als ik de casus heb geverifieerd, volgt daar niet uit, dat ik nu zelfstandig kan construeren wanneer bijv. Mercurius na het jaar 2975 minder dan 3° verwijderd zal zijn van de zon; reeds de algemene procedurevaardigheden van de vakman ontbreken me daartoe, evenals de nodige waarnemingsresultaten dat doen, en ik weet eigenlijk ook niet op voorhand of het Newtonmodel daar ongewijzigd van toepassing is.

2. De basis voor het oordeel van de accountant over actuariële constructies

Na deze excursie in hoger sferen dan die van het aardse slijk der jaarrekeningen nu terug naar de kwestie zelve.

Zien we bijv. naar de constructie van de „premiereserve”. Die wordt vastgesteld door, uitgaande van administratieve *grondgegevens*, *calculaties* uit te voeren, die zijn gebaseerd op een bepaald *model* van onderstellingen en methoden.

De vragen die voor de rationele beoordelaar rijzen, zijn dan:

- a. Zijn de bij de constructie gebruikte grondgegevens volledig en correct?
- b. Past de selectie van de grondgegevens bij het gekozen model?
- c. Sluiten de calculaties aan op de grondgegevens?
- d. Sluiten de calculaties aan op het model?
- e. Klopt dat model met de omschrijving ervan (staat 15)?
- f. Is het model i.c. verantwoord?

Met deze vragen wordt de beoordelende externe accountant geconfronteerd vanuit zijn basiskennis, i.c. bestaande uit bedrijfseconomische opvattingen, kennis van inrichting en controle, en uit enige begripsvorming omtrent actuariële zaken, als bijv. zillmeren en het globale verband tussen sterftetafels en rentevoet en daaruit af te leiden z.g. „reservefactoren”.

De eerste vraag is dan, of de accountant tot een „strikt eigen oordeel” kan komen. We zagen dat dit de volledige theoretische achtergrond veronderstelt, die ook voor de constructie vereist is (alléén de praktische constructieve vaardigheid zou kunnen ontbreken). Ik dacht, dat vraag a in dat verband allerminst een probleem vormt, en dat vraag c dat ook niet behoeft te doen. Vraag b zal soms niet relevant zijn. Maar als deze zich voordoet, kan er een moeilijkheid optreden. Gesteld dat in het gekozen model een kanssysteem zit, dat door de actuaris uit steekproefgegevens van het verleden is afgeleid, dat hem in staat behoort te stellen om relevante, niet in de lopende administratie opgenomen

gegevens te schatten uit wèl daarin begrepen gegevens, en dat door een wijziging, bijv. in de opbouw van het verzekerd bestand, de kans bestaat, dat het kanssysteem onbruikbaar is geworden. Kan een accountant zich hierover een oordeel vormen? Dergelijke gevallen zullen zich echter niet steeds voordoen.

Vraag d is in het algemeen: kloppen de toegepaste z.g. „reservefactoren” met rente en sterfte. In dit geval kan de accountant tot een strikt eigen oordeel komen, omdat er algemene publikaties zijn over dergelijke factoren (n.l. van het Actuarieel Genootschap) en omdat hij de constructie van dergelijke factoren gezien zijn actuariële basiskennis begrijpt. Maar het wordt wat moeilijker, indien allerlei aanvullende kanssystemen zoals die betreffende invaliditeit, reactivering en huwelijksfrequenties een rol gaan spelen. Ik kan me echter voorstellen, dat de accountant zo gis is terzake de desgevraagde berekeningen volledig te kunnen volgen en het globale effect van dergelijke grootheden op de factoren te kunnen inschatten.

Vraag e zal geen probleem behoeven op te leveren; de accountant kan ook dit nagaan aan de hand van de hem overgelegde berekeningen.

Vraag f levert problemen op in het kader van een strikt eigen oordeel. Het door de actuaris gekozen model wordt niet bepaald door bedrijfseconomische achtergronden alléén, maar ook door denken in de actuariële wereld over verwachte ontwikkelingen van kanssystemen in de toekomst, verder vooral bij pensioenfondsen door de z.g. „bedrijfstechnische nota” en voorts door de actuariële gewoonte. Het denken in de actuariële wereld is voor de accountant meestal moeilijk toegankelijk. Hij kan misschien wel beoordelen of wat gekozen is, goed is gekozen, maar de vraag, of bij de keuze bepaalde aspecten over het hoofd zijn gezien, is voor de „outsider” moeilijker te beoordelen. Voorts kan de actuariële gewoonte leiden tot bedrijfseconomische vragen, die voor een strikt eigen oordeel van de accountant technisch lastig zijn. Te denken valt aan de vraag, of en in hoeverre bij doorgaande inflatie, vooral als het een kleinere verzekeringsmaatschappij betreft met een hoog kostenpeil, de 2%-zillmer-reserve wel de „werkelijke” toekomstige verplichting weergeeft: kan de afwikkeling van de berekende portefeuille niet meer kostenverlies dan rentewinst opleveren en zo ja, wordt dan niet geanticipeerd op bij doorgaande inflatie nog te verwachten produktie, resp. is dat bedrijfseconomisch toelaatbaar?

Ook bij pensioenfondsen kunnen dergelijke vragen rijzen naar het i.c. toepasselijk zijn van de gekozen en wellicht geijkte modellen. De accountant zal hier meestal moeilijk aan een strikt eigen oordeel kunnen toekomen.

Het is aldus niet juist aan te nemen dat de accountant een strikt eigen oordeel kan hebben over actuariële constructies in het algemeen. Misschien wel in sommige eenvoudige gevallen, maar de vraag is, of dit bepalend behoort te zijn voor de algemene problematiek, vooral indien al niet zeker is of de accountant een strikt eigen oordeel kan hebben over wat ten rechte en niet in schijn eenvoudig is (juist dit soort vragen pleegt de meeste deskundigheid te vergen).

De actuariële opleiding is gebouwd rondom wiskunde in het algemeen, mathematische statistiek en actuariële wiskunde, en er wordt o.m. „wat” bedrijfseconomie bij opgenomen; de romp van de accountantsopleiding is bedrijfseconomie, inrichtings- en controleleer met o.m. een beetje actuariële wiskunde.

Het is niet alleen een tekort aan handvaardigheid, dat beiden wél zou verhinderen het werk van de ander te doen maar niét een strikt eigen oordeel over het werk van de ander te hebben, er is bovendien een verschil in theoretische achtergronden dat het strikte eigen oordeel verhindert.

Niettemin is er bij de accountant, en daar gaat het om, een hechte theoretische achtergrond die het mogelijk maakt om te komen tot een afgeleid oordeel (als in het voorgaande bedoeld) over de actuariële constructies. Er is n.l. ook hier, net als in het astronomie-geval, sprake van „circumstantial evidence” die de algemene partiële basiskennis aanvult, en die ligt in:

- 1e. Het feit dat de constructies beoordeeld worden door de Verzekeringskamer, die ook over deskundigen beschikt.
- 2e. Het feit dat min of meer gelijkende verzekeringsinstellingen blijkens hun gepubliceerde verslagen deze constructies toepassen.
- 3e. Het feit dat een voor de accountant controleerbare analyse van de resultaten tot begrijpelijke uitkomsten voert.

Het punt 3e is hierbij van bijzonder belang. Niet valt in te zien, hoe iemand de actuariële constructies rond een jaarrekening in enige rationele zin zou kunnen beoordelen zonder een analyse van het resultaat naar de organische bronnen. De accountant dient derhalve over deze gegevens te beschikken. Opmerkelijk is intussen, dat deze analyse krachtens de wetgeving niet behoeft te worden gepubliceerd, ja formeel zelfs niet behoeft te worden opgesteld.

Overigens wordt er bij dit alles wel op gewezen, dat er in zoverre een verschil is met de voorbeelden uit de astronomie, dat men de actuariële gewoonte (die hier o.m. de basis vormt voor de circumstantial evidence) niet zonder meer mag vergelijken met de op „natuurwetten” gebaseerde astronomische gewoonte; zulke „natuurwetten” zijn immers empirisch goed bevestigde regelmatigheden, en actuariële gewoonten zijn niet te herleiden tot gewone natuurverschijnselen maar tot actuarissen. Mede daardoor is het denkbaar, dat een accountant zich zelfs voor zijn afgeleid oordeel op te glad ijs kan voelen, bijv. in het kader van het vraagstuk van kosten en inflatie rond verzekeringsinstellingen. In dat geval, en dat lijkt wel een zaak van persoonlijke consciëntie, doet de accountant er wellicht goed aan zijn algemene bedrijfseconomische kennis aan te vullen vanuit de actuariële sfeer; het is dan niet onlogisch dat hij daartoe contact zoekt met een actuaris en wel aan de hand van gepubliceerde gegevens. In dat geval is hij niet specifiek uit op iets anders dan een afgeleid oordeel, maar hij tracht in een onbevangen discussie met een deskundige zijn theoretisch kader ad hoc zo te versterken, dat hij de rationele basis voor zijn afgeleide oordeel verstevigt. Sub 4 wordt nog gesproken over een systematisering van deze versterking.

3 Interne en externe actuarissen

In het voorgaande is niet gesproken over het feit dat de door de accountant te beoordelen actuariële constructies, vooral bij verzekeringsmaatschappijen, nogal eens zijn geproduceerd door actuarissen die in dienst zijn van die instellingen. Dit wordt blijkens sommige publikaties wel eens als een probleem er-

varen, omdat de accountant dan zou moeten varen op het kompas van een functioneel afhankelijke. Maar vaart de accountant dan in werkelijkheid *op het kompas* van de interne actuaris?

Dit is niet het geval: de accountant heeft weliswaar geen strikt eigen oordeel over de constructie, althans hij heeft dat niet in alle facetten sub 2 onder a t/m f, maar zijn „circumstantial evidence” ligt buiten de betrokken actuaris. Mocht hij dit persoonlijk te zwak achten, dan kan hij in overleg met een andere actuaris zijn theoretisch kader zo nodig aanvullen, zonder aan die ander „inside information” te verstrekken, en dan vaart hij eens te minder op een intern kompas. Hier is mogelijk sprake van een schijnprobleem, wellicht omdat over het hoofd is gezien dat tussen een strikt eigen oordeel en de klakkeloze overname van andermans mening de mogelijkheid ligt van een toereikend afgeleid oordeel, niet afgeleid van dat van belanghebbenden. De neiging van sommigen om bedoeld schijnprobleem op te lossen als het ware alsof de accountant in deze tot een strikt eigen oordeel kan komen, is eerder psychologisch begrijpelijk dan logisch terecht.

Op hun vele wegen door verzekeringsland komen accountants ook onafhankelijke actuarissen tegen. In beginsel treden die dan in een van de volgende drie hoedanigheden op:

- als vorenbedoelde „aanvuller” van het theoretische kader, en niet in een relatie staande tot de betrokken verzekeringsinstelling;
- als in het verslag van de betrokken verzekeringsinstelling vermelde beoordeelaar van actuariële constructies van een interne functionaris;
- als in het verslag van de betrokken verzekeringsinstelling vermelde externe actuariële constructeur die dan ook nog verantwoordelijk pleegt te zijn voor een deel van de actuariële en bedrijfstechnische opzet (collisie?).

Hoe dit alles ook zij, de externe accountant is degene die de universele rol heeft (tegenover het „publiek”) om de hele jaarrekening te beoordelen. De aanwezigheid van een externe actuaris, in adviserende relatie staande tot de verzekeringsinstelling, ontlast de accountant principieel niet van zijn beoordelingsplicht. Dat de accountant dan *procedureel* anders kan opereren, in een soort van samenwerking ad hoc, mede afhankelijk van de bekwaamheid en bekendheid van de betrokken actuaris, is een kwestie van *praktische uitvoering* van zijn controle. Praktische kwesties van die aard zullen accountants bijv. ook tegenkomen in samenwerking met fiscale adviseurs en met organisatiebureaus. Bij zijn afgeleide oordeel zal hij in zulke gevallen vermoedelijk wat minder behoefte gevoelen om zijn theoretische kader los van de zaak zelve aan te vullen, maar - formeel gezien - kan hij, indien de externe actuaris zelf construeert, wederom behoefte voelen om naar een andere actuaris te lopen voor algemene kwesties in het theoretische vlak. De externe accountant en de actuaris staan te allen tijde geheel autonoom ten opzichte van de ander; maar dit is zeker indien het de externe actuaris betreft, een *naast* elkaar staan.

Of er voor de accountant een reden is tot verwijzing naar een externe actuaris, kan de schrijver niet beoordelen, want hij begrijpt de hele problematiek van de verwijzingen onvoldoende. De externe actuaris vraagt daar niet om. Moet iemand verwijzen als hij tot een behoorlijk afgeleid oordeel is gekomen

mede op grond van de arbeid van anderen? Als het alleen om hoffelijkheid gaat, lijkt het antwoord bevestigend te moeten luiden. Gaat het om theoretische achtergronden, dan staat de actuaris daar vermoedelijk buiten. Bij externe actuarissen omgekeerd is het zo, dat zij - zonder formeel nader onderzoek hunnerzijds steunend op verklaringen van accountants over administratieve grondgegevens - daartoe naar de accountant verwijzen, maar misschien is ook dat niet strikt juist.

4 Het algemene kader van de accountant in actuariële zaken

Onder 3 kwam naar voren, dat de accountant, gegeven „circumstantial evidence” en gezien zijn basiskennis, in beginsel te allen tijde voldoende rationele basis kan vinden voor een bevredigend (afgeleid) oordeel over actuariële zaken, en mocht hij dit zelf niet zo vinden, dan kan hij - consciëntieus - zijn basiskennis uitbreiden door een gesprek met een niet geëngageerd actuaris en wel over door zijn relatie gepubliceerde stukken.

Misschien zal men denken: dat is theoretisch misschien heel aardig, maar hoe werkt het in de praktijk? Is de accountant misschien jaren na zijn theoretische kennismaking met actuariële onderwerpen, nog steeds zo gis in het 100% begripen van deze materie?

Er zijn accountants, die de laatste praktische vraag zonder meer positief beantwoorden; het is niet voor hen, dat op dit onderwerp nog wordt doorgegaan.

Ruwweg zijn er drie soorten verzekeringstellingen: pensioenfondsen, schadeverzekeraars en levensverzekeraars.

Bij pensioenfondsen zal de accountant zelden in deze problematiek verwikkeld raken, omdat er doorgaans een praktische taakverdeling is met een externe actuaris.

Bij schadeverzekeraars is het in het algemeen zo, dat de verslaggeving niet bepaald wordt door actuariële systemen. Uitzonderingen zijn hier, vooral in de AO-verzekering en ziektekostenverzekering, actuariële problemen rond vergrijzingsreserves en schadereserves, en in het algemeen is dan sprake van een taakverdeling met een extern actuaris. Actuariële technieken behoren weliswaar naar het oordeel van actuarissen een bredere toepassing te vinden bij de jaarrekening van schadeverzekeraars (mathematisch statistische methoden), maar de meeste accountants schijnen dat niet te vinden en misschien daarom wordt het gesignaleerde praktische probleem bij schadeverzekeraars niet zo door accountants ervaren.

Bij levensverzekeraars ligt de praktische problematiek misschien het moeilijkst. Bij de verslaggeving speelt het actuarieel een grote rol, en externe actuarissen ziet men hier doorgaans niet; dit laatste heeft zijn eigen oorzaken, die voor het navolgende echter niet relevant zijn.

De praktische vraag is dus in hoofdzaak: hoe krijgen accountants een naar hun oordeel voldoende theoretische greep op actuariële zaken rond de jaarreke-

ning van levensverzekeraars? We zagen al, dat theoretische imperfecties eventueel zijn op te lossen door een gesprek met een niet geëngageerde actuaire en wel zonder inside information. Het nadeel van zoiets kan liggen in twee vlakken:

- a. Praktische bezwaren: in hoeverre is het werkelijk mogelijk zonder het prijsgeven van inside information zinnig te praten met een actuaire die zelf geen enkele band heeft met de levensverzekeraar?
- b. Theoretische bezwaren: over het algemeen wordt voldoende kennis, die ad hoc is bijgebracht, als van minder gehalte ervaren dan even voldoende kennis die vooraf aanwezig is. Met andere woorden: een beoordelaar wil „eigen inzicht” hebben, d.w.z. een inzicht dat hem tenminste iets eerder dan in het geval zelve is bijgebracht (geheel logisch is zo’n voorkeur niet).

Deze beide bezwaren zouden in redelijkheid kunnen worden ondervangen, indien er een (VERA?) cursus zou komen, die niet de accountant maakt tot een actuaire, maar die hem de gelegenheid geeft om zijn oordeel over actuariële constructies te verzelfstandigen. Zo’n cursus zou dan dienen te worden gegeven door een interne en externe actuaire in onderling overleg, en zou tenminste rond 200 studie-uren dienen te omvatten, behelzende:

rond 50 uur studie van een syllabus;

rond 100 uur praktische vraagstukken;

rond 50 uur deelname aan door docenten geleide discussies in een studiegroep.

De stof van zo’n cursus zou kunnen omvatten:

- 1e. (nog eens) dunnetjes de basisvaardigheden: intrest en kanssystemen, zoals die in de praktijk van de levensverzekering optreden, formules voor netto en bruto premieën en koopsommen, de begrippen risicopremie en spaarpremie, premiereserve in diverse hoedanigheden (met de nodige oefeningen om vertrouwd te maken);
- 2e. gegarandeerde resp. resultaat-afhankelijke winstdelingssystemen en de behandeling daarvan in jaarrekeningen; collectieve en individuele agreements; herverzekering en participatie;
- 3e. de formele jaarrekening. Gewoonten en motivering daarvan; afsluitcriteria bij mutaties e.d. Actuariële hulpsystemen als de z.g. constantenmethode, de o-controle etc. De resultatenanalyse en de betekenis daarvan voor de controle;
- 4e. bespreking van de gepubliceerde jaarrekeningen van de 3 grootste levensverzekeraars hier te lande en van enkele kleinere maatschappijen. Toetsing van een en ander tegen de achtergrond van de cursusstof. Het verslag van de Verzekeringskamer;
- 5e. algemene discussie in bedrijfs-economisch perspectief over de „geldigheid” van de geijkte formele balans van de levensverzekeraar: waarom zo en niet anders, tegen de achtergrond van de betekenis voor het going concern. Zijn er objectiverende beschouwingswijzen, die - vooral in tijden van inflatie - als „beter” zouden kunnen worden beschouwd?;
- 6e. een checklist van aandachtspunten voor de externe accountant, op basis van het voorafgaande.

Er wordt op gewezen dat zo'n cursus niet te theoretisch dient te zijn, en als het ware dient te worden geënt op het 4e en 6e punt.

Alternatieve oplossingen voor de problematiek rond de accountant die zich in kennis tekort voelt schieten zonder praktische werkverdeling met een externe actuaris, zouden bijv. kunnen zijn:

- a. accountants komen tot strikte „voorschriften” voor wat behoort te gebeuren bij de verslaggeving van levensverzekeraars;
- b. accountants nemen een actuaris in dienst of associëren zich met zo iemand.

Ad a

„Voorschriften” worden nogal eens beschouwd als de gesels van de samenleving, zowel om de praktische reden dat de zaak (mede gezien bijv. punt 5e hiervoor) te ingewikkeld is om in detaillerende vaste regels te vangen die uitgaan boven de „circumstantial evidence” als sub 2 besproken, alsook om een theoretische reden.

Die theoretische reden is, dat de inzichten omtrent „goed” en „fout” in actuariaat en bedrijfseconomie niet absoluut zijn, maar als het ware gebonden aan vigerende theorieën. Zo is bijv. de bedrijfseconomie niet slechts omdat het een jonge wetenschap is, maar omdat ze empirisch is en dus steeds met een andere „Umwelt” wordt geconfronteerd, geen wetenschap met axiomatische waarheden (overigens net als de veel oudere fysica). Wat men onder bedrijfseconomie in de Sovjet-Unie (if any) verstaat is iets anders dan wat men er in Nederland onder verstaat; de waarheidsclaim van vervangingswaardetheorieën hangt wel eens af van de vraag, of en in hoeverre de inflatie een rol speelt; het gewetensvolle denken over het ten rechte of ten onrechte passiveren van backservicepensioenclaims op ondernemingen in enig land hangt samen met de fiscale wetgeving in zo'n land enz. enz. Er zijn op dit terrein geen absolute waarheden, hooguit intersubjectief en soms lokaal-intersubjectief voor waar gehouden theorieën. En tegen deze achtergrond zijn „voorschriften” verlamrend zo niet vervalsend (temeer als ze mede bepaald worden door de structuur van andere maatschappelijke culturen); ze vervangen het gedurig zoeken naar de optimale oplossing door de botte technische vuistregel.

Ad b

Dit heeft toch ook wel enige bezwaren. Zo bestaat bijv. de kans op een automatisch, niet kritisch vertrouwen op het voor de accountant niet volledig toetsbare oordeel van een „vaste” actuaris, die misschien ook al weinig voorafgaande ervaring heeft. Bovendien is het de vraag, of de over het algemeen goede en constructieve praktische samenwerking met externe actuarissen in gezamenlijke pensioenfondscontroles niet zou lijden onder een vrees voor expansie.

Voor de betrokken actuaris zelf, indien die de vereiste kritische instelling heeft, zou wellicht vrees voor verlies van autonomie de zaak op de duur ook al niet aantrekkelijk maken. Al met al lijkt deze structuur in verschillende opzichten niet aantrekkelijk.

5 Samenvatting

Het voorafgaande kan als volgt worden samengevat:

- a. Accountants geven een oordeel over de door anderen geconstrueerde jaarrekening. Hoe zij dat oordeel vormen, is een kwestie van hun autonomie, mits het maar een rationeel oordeel is.
- b. Actuarissen construeren delen van de jaarrekening. Hoe zij dat doen, is een kwestie van hun autonomie, mits ze in de gaten houden, dat het niet gaat om formele constructies, maar om de aanvaardbaarheid binnen de hele jaarrekening.
- c. Als er, wat betreft actuariële delen van de jaarrekening, tussen accountant en actuaris een samenwerking bestaat, is die van praktische aard, die noch de accountant ontlast van de noodzaak een rationeel oordeel te vormen, noch de actuaris van de noodzaak om de aanvaardbaarheid in het oog te houden.
- d. Het rationeel oordeel van de accountant over actuariële posten is een afgeleid oordeel, geveld op basis van een combinatie van reeds aanwezige kennis en van circumstantial evidence van buiten de betrokken instelling.
- e. Als een accountant in het kader van zijn autonomie van mening is, dat hij de rationele basis voor zijn afgeleid oordeel moet versterken door uitbreiding van aanwezige kennis, is het niet onlogisch om die te zoeken bij een (andere) actuaris.
- f. De onder e. bedoelde rationele basis ingeval van levensverzekeraars zou - minder ad hoc - kunnen worden versterkt in een met zorg samengestelde cursus.